

Richard Long de wandelkunstenaar

To make art
only by walking,
or leaving
ephemeral traces
here and there,
is my freedom

Richard Long

'Kunst maken alleen door te wandelen of hier en daar kortstondige sporen achter te laten, dat betekent voor mij de vrijheid'

tekst Kim Knoppers, foto's Richard Long, Kröller-Müller Museum

Vroeger was wandelen iets voor de-paden-op-de-lanen-in-types met bergschoenen en rode sokken aan. Tegenwoordig tel je niet meer mee als je niet minstens een keer per maand de frisse lucht opsnuift en tot jezelf komt tijdens een fikse wandeling. Er zijn ook kunstenaars die het wandelen tot kunst verheffen. Zo'n iemand is Richard Long.

In het weekend word je bijna onder de voet gelopen door Nordic Walkers. De zaterdagse wandelrubriek die Joyce Roodnat sinds 2002 schrijft voor *NRC Handelsblad* wordt zo goed gelezen, dat het lucratief is de stukken in boekvorm te bundelen. Tijdschriften als *Psychologie Magazine* steken de loftrumpet over de heilzame werking van wandelen. Kortom, wandelen is populair. Het Museum Tate Britain in Londen – het oudere maar in populariteit verstoten zusje van Tate Modern – vond de tijd rijp om het wandelen-als-kunst in de spotlights te zetten. Deze zomer presenteerde het museum *Heaven*

and Earth van de Engelse kunstenaar Richard Long (1945).

Fysieke sporen in het landschap

Long wandelt al veertig jaar door tijdloze landschappen over de hele wereld. Sinds 1967 maakt hij solitaire wandelingen variërend van één dag tot enkele weken. Zijn drang om te wandelen bracht hem niet alleen in de verlaten gebieden van zijn thuisland Groot-Brittannië, maar ook op de vlaktes van Mongolië, de ijswoestenijs van Spitsbergen en de desolate Sahara. Dit rijtje bestemmingen riekt naar eenzaamheid, verlatenheid en schoonheid. Woorden die heel makkelijk te koppelen zijn aan een romantische beschouwing van de kunst van Long. De wandelkunstenaar heeft echter een broertje dood aan romantiek. Waar denkers als Jean-Jacques Rousseau (*Overpeinzingen van een eenzame wandelaar*, 1776-1778) en Henry David Thoreau (*Walden*, 1854) het wandelen gebruikten om op zoek te gaan naar zichzelf, is dat voor Long geenszins het geval. De

basis van de kunst van Long ligt in zijn sterke persoonlijke binding met de natuur en de directe, fysieke sporen die hij achterlaat in de landschappen die hij bewandelt. Deze sporen vormen tijdelijke minimale sculpturen. Hoewel Long in de kunsthistorische canon nooit écht tot de Minimal Art en nooit écht tot de Land Art wordt gerekend, is hij paradoxaal genoeg wel degene die het meest tot de verbeelding spreekt als het over deze kunststromingen gaat. Eind jaren zestig, begin jaren zeventig waren Minimal Art en Land Art op hun hoogtepunt. Kunstenaars als Carl Andre, Richard Serra en Robert Smithson rekten de grenzen van de beeldhouwkunst op door te werken met nieuwe materialen, te zoeken naar presentatievormen buiten het museum en door relaties tussen kunstwerk en omgeving centraal te stellen.

In balans

Met zijn ingrepen probeert Long altijd een balans te vinden tussen de natuurlijke patronen die in het landschap zelf besloten liggen en zijn

Wandelen in het Kröller-Müller Museum

Het Kröller-Müller Museum bezit een wereldberoemde collectie voornamelijk negentiende en twintigste eeuwse beeldende kunst. De *Bergeyck Circle* van Richard Long heeft geen permanente opstelling in het museum. De in het artikel genoemde kunstenaar Carl Andre is wel met een groot aantal werken in de collectie vertegenwoordigd. Van Richard Serra zijn twee werken permanent in de beeldentuin opgesteld: *Spin Out, for Robert Smithson* (1972-1973), een hommage aan de in 1973 overleden beroemde Land Art kunstenaar. Smithson verongelukte toen het vliegtuigje van waaruit hij zijn Land Art wilde fotograferen neerstortte. Serra maakte in Otterlo gebruik van een natuurlijke kom in het landschap en plaatste drie grote platen van cortenstaal uit de helling. Aan de andere kant

van de beeldentuin maakte Serra *One*, een cilinder van massief staal die enigszins uit het lood staat. Net als bij *Spin Out* wordt door de plaatsing de ervaring van de natuurlijke ruimte veranderd. Beide werken maken deel uit van de ecologische wandelroute die de Vereniging Vrienden van De Hoge Veluwe heeft uitgezet door de beeldentuin (te downloaden van www.kmm.nl, onder activiteiten). In de boekwinkel is de wandelgids (met cd) *Wandelgeesten – De kunst van het wandelen* verkrijgbaar. Hierin staan twee wandelroutes die langs een selectie van kunst en architectuur op de Veluwe voeren. Vier kunstenaars voegen een extra dimensie toe in de vorm van een verhaal, muziekfragmenten, digitale kunst en foto's.

De Bergeyck Circle.

ANYWHERE

ROAD-FOOTPATHS-STONES-RIVERS-STARS-MIST-DAWN-DUSK
RAIN-ANIMAL TRACKS-SPRINGS-CAMPS-BONES-CAIRNS
FOOTPRINTS-BIRDSONG-FLOWERS-CLOUDS-WATER-WIND
SUMMITS-HORIZONS-FULL MOON-THE KINDNESS OF STRANGERS

AN ELEVEN DAY WINTER WALK 2008

eigen toevoegingen van archetypische vormen als de cirkel, de lijn, het kruis en de spiraal. Symmetrie, herhaling en verhouding zijn hierbij van het grootste belang. De ene keer bestaat het werk uit een lijn van door voetstappen geplet gras in Engeland (*A Line Made by Walking*, 1967), dan is het een cirkel van stenen in de besneeuwde toppen van het Atlasgebergte in Marokko (*Throwing Stones into a Circle*, 1979) of een lijn van vulkanische stenen in Japan (*A Line in Japan*, 1979).

Bergeyck Circle

Speciaal voor musea maakt Long sculpturen van basalt en drijfhout en muurschilderingen van modder, dezelfde natuurlijke materialen die hij gebruikt voor zijn sculpturen in het landschap. Tot de collectie van het Kröller-Müller Museum in Otterlo behoort de *Bergeyck Circle*, een cirkel van samengestelde stukken leistenen die Long in 1982 maakte voor de privé-collectie van Martin en Mia Visser. Het is een vrij uitzonderlijk werk voor Long omdat het gering van omvang is, waarschijnlijk omdat het voor de woonkamer was bedoeld. Tijdens een verwoestende brand in het Armando Museum in Amersfoort in oktober 2007 werd het werk, dat daar in bruikleen was, onherstelbaar beschadigd. Op uitnodiging van het Kröller-Müller Museum maakte Long een nieuwe versie. Deze tweede versie was in 2008 te zien tijdens de tentoonstelling Redone. Conceptuele kunst uit de collectie. Omdat Long bij elke museale sculptuur

een nauwkeurige 'handleiding' levert, kon er makkelijk een tweede versie worden gemaakt. Deze werd door museummedewerkers geïnstalleerd. Toch is het 'hart' uit het werk verdwenen. Het idee dat de stenen onderweg worden verzameld en dat de museale sculptuur het resultaat is van een fysieke handeling tijdens het wandelen wordt helaas aangetast. Als Long zijn wandelingen solo maakt en de ingrepen onderweg tijdelijk zijn, hoe weten we dan dat *A Line Made by Walking* ooit heeft bestaan? De kunstenaar begreep al vroeg in zijn carrière dat het essentieel was zijn publiek deelgenoot te maken van zijn tijdelijke sculpturen en ervaringen. *A Line Made by Walking* is aan ons overgeleverd door een staande zwart-witfoto van de lijn. Long gebruikt niet alleen het fototoestel om zijn sculpturen vast te leggen. *A Ten Mile Walk* in Engeland in 1968 wordt door hem in beeld gebracht door een rechte lijn op een landkaart te trekken van het startpunt naar het eindpunt.

Tekstwerken

Vanaf eind jaren zeventig maakt Long tekstwerken naar aanleiding van zijn wandelingen. Dit kan een beschrijving zijn van het uitgangspunt van de wandeling of een weergave van de feiten of ervaringen tijdens een wandeling. *Anywhere* uit 2008 is een combinatie van feiten en ervaringen. Belangrijk om in gedachten te houden is dat Long zijn tekstwerken presenteert op museummuren, in publicaties

en drukwerk. Typografie en kleurgebruik zijn daarbij welbewust gekozen. Voor Long zijn de foto's, plattegronden en tekstwerken niet alleen het bewijs van zijn aanwezigheid; ze staan ook voor de gehele ervaring van de wandeling. Long beschouwt ze net als zijn museale sculpturen als zelfstandige kunstwerken.

Toch romanticus?

Het lijkt erop dat het Long in zijn recente tekstwerken (zie *Anywhere*) en wandelingen minder gaat om de relatie tussen tijd, afstand, geografie en afmetingen. Misschien schuilt er ergens toch een romanticus in Long: 'The world is full of relatively permanent things like rocks, strata or the sea, but also transient things, like the life span of a butterfly, or the endlessly changing patterns of seaweed on a beach. I would like to think my work reflects and uses this rich complexity and reality.' (Te lezen op een museummuur in Tate Britain). En dat ligt niet eens zo ver af van de bergschoenen, de rode sokken en de wandelaar-denkers.

NIEUW GELDERS ARCADIË Landgoederenzone als inspiratie voor de toekomst